

ปริทัศน์หนังสือ: อีกัตลาโวจ

โดยอุษา โคตรศรีเพชร และ พลาเดช ณ ป้อมเพชร

อีกัตลาโวจ

(Marine Fish, Urak Lawoi Rawai Village)

บรรณาธิการและบรรณาธิการภาพ:

กรองแก้ว สุอำพัน และ เสวภา อาตน์ติลารัตน์

ภาพถ่าย(ส่วนใหญ่)โดยชาวอุรักลาโว้ยหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต

จัดพิมพ์โดย กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและ
บริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, กรุงเทพฯ

พิมพ์สีสี่ กระดาษมัน หนา 208 หน้า

พิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน 2552 (1,000 เล่ม)

อีกัตลาโวจ เป็นภาษาอุรักลาโว้ย แปลว่า ปลาทะเล งานเขียนนี้เป็นผลงานภายใต้ความร่วมมือของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และบริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) ในชุด ภูมิปัญญาท้องถิ่น เล่มที่ 1 "อีกัตลาโวจ"

ผู้จัดทำได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับปลาและปะการังที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและใช้ประโยชน์ทรัพยากรทะเลของชุมชนชาวเลหาดราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต คำนำในหนังสือ (หน้า 2) ได้เกริ่นว่า “ความผูกพันกับท้องทะเลและหาดทรายตั้งแต่วัยเด็กส่งผลให้เกิดสิ่งสำคัญ คือ ความรู้ ความเข้าใจ ในธรรมชาติ จนกระทั่งบ่มเพาะเป็นภูมิปัญญา... แต่ในปัจจุบันความรู้เหล่านี้ มักจะถูกมองข้าม และไม่ได้มีการรวบรวมหรือบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อย่างเป็นทางการซึ่งหากเวลาผ่านไปอาจทำให้องค์ความรู้ที่มีคุณค่าเหล่านี้ สูญหายไปกับกาลเวลา”

เนื้อหาของหนังสือแบ่งเป็น 4 ส่วน โดยส่วนที่ 1 เป็นเรื่อง “อุรักลาโวจ”¹ หมู่บ้านไทยใหม่ หาดราไวย์ ส่วนที่ 2 เป็นเรื่อง “ความรู้โลกใต้ทะเล ผ่านเกร็ดปลาอุรักลาโวจ” ส่วนที่ 3 เป็นเรื่อง “หินปะการัง” ส่วนที่ 4 นำเสนอ “แผนที่ใต้ทะเล”

ก่อนถึงส่วนที่ 1 ผู้จัดทำได้ให้ข้อมูลวิธีการอ่านตารางภายในเล่ม เพราะในแต่ละตารางมีการนำเสนอชื่อ 4 ประเภท คือชื่อสามัญ ชื่อพื้นบ้าน ชื่อภาษาอุรักลาโวจ และชื่อวิทยาศาสตร์ นอกจากนั้นยังแนะนำสัญลักษณ์ต่างๆ ที่พบในเล่ม เช่น สัญลักษณ์ว่าปลาหรือสัตว์ทะเลต่างๆ พบเห็นได้ยากง่ายเพียงใด พฤติกรรมการดำรงชีวิตแบบใด ชาวเลพึ่งพาอาศัยปลาทะเลเหล่านี้ในลักษณะใด เพื่อนำมาเป็นอาหาร หรือนำมาสู่รายได้เพื่อการดำรงชีพของครัวเรือน

¹ ผู้จัดทำใช้คำ “อุรักลาโวจ” แทน “อุรักลาไวย์” เพราะเป็นการสะกดคำที่แสดงเสียงที่ไม่มีในเสียงภาษาไทย จึงเลือกใช้อักษร “จ” เป็นตัวแทนเสียงนั้น ถือเป็นการสะกดที่ได้รับการยอมรับระหว่างนักภาษาศาสตร์และประชากรในกลุ่ม

นอกจากนี้ยังมีสัญลักษณ์อื่นๆ ที่ควรรู้ภายในเล่ม เช่น ประเภทของหาด ประเภทของปะการัง ฯลฯ ที่มีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจถึงแหล่งนิเวศ ชายฝั่งทะเล

ส่วนที่ 1 ของหนังสือนำเสนอข้อมูลสั้นๆ เกี่ยวกับชาวเล เช่น การตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยและวิถีความผูกพันกับท้องทะเล (8 หน้า)

ส่วนที่ 2 พาผู้อ่านไปรู้จักปลาทะเลชนิดต่างๆ โดยให้ข้อมูลสั้นๆ เกี่ยวกับการแพร่กระจาย การใช้ประโยชน์ ลักษณะที่อยู่อาศัย และพฤติกรรม รวมทั้งหมายเหตุว่าพบได้ในช่วงใดของปี และมีจำนวนมากหรือน้อย (118 หน้า)

ส่วนที่ 3 อธิบายถึงลักษณะของหินใต้ทะเลและปะการังชนิดต่างๆ (8 หน้า)

ในส่วนที่ 4 แผนที่ใต้ทะเล ที่มีการนำเสนอแผนที่ที่แสดงข้อมูลลักษณะภูมิประเทศ เกาะ หาด อ่าว ฯลฯ ของเกาะบอน เกาะเฮ เกาะแฉวง เกาะโหลน เกาะแก้วใน เกาะแก้วนอก เกาะราชาใหญ่ และเกาะราชาเล็กในภาษา อูรักลาโวจ และภาษาไทย ทำให้ทราบข้อมูลสภาพภูมิประเทศและแหล่งทรัพยากรของเกาะ (14 หน้า)

ส่วนสุดท้ายของเล่ม (ซึ่งน่าจะใส่ชื่อว่าเป็นภาคผนวก) เป็นตารางรายการปลา แสดงชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อสามัญ/พื้นบ้าน ภาษาอูรักลาโวจ การแพร่กระจาย ประโยชน์ สถานภาพ และหมายเหตุ (48 หน้า)

หนังสือเรื่อง "อูรักลาโวจ" มีจุดเด่นหลายประการ

ประการแรกคือรูปเล่มกะทัดรัดและภาพสีที่สวยงาม การสื่อสารด้วยภาพและสัญลักษณ์ที่มีสีสันนั้นทำให้ข้อมูลมีความน่าสนใจและสื่อสารความเข้าใจผู้อ่านได้ดียิ่งขึ้น

ประการที่สอง ผู้จัดทำได้วางกรอบการนำเสนอในภาพรวมโดยการปูเรื่องราวและตัวตนของชาวเลที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับทะเลและนำมาสู่ความรู้เกี่ยวกับอนุกรมวิธานปลาทะเล ผสานกับข้อมูลจากความรู้พื้นถิ่น แล้วจึงนำไปเชื่อมโยงกับเรื่องของระบบนิเวศของหินใต้ทะเล ปะการัง และแผนที่ใต้ทะเล

ประการที่สาม ในขณะที่มีการพูดถึงการเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หนังสือในรูปแบบนี้สามารถจะนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ทั้งที่เป็นทางการในโรงเรียน และที่เป็นการเรียนรู้ในชุมชน ผู้อ่านที่เป็น "คนนอก" ก็จะได้รับทราบถึงความสำคัญของระบบนิเวศชายฝั่ง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของชาวเลกับสิ่งแวดล้อม

ประการที่สี่ หนังสือเล่มนี้เปิดประเด็นที่น่าสนใจนำศึกษาต่อไปเกี่ยวกับความรู้เรื่อง "นิเวศวัฒนธรรม" หรือวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวเลที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจในระบบนิเวศ และสถานการณ์ความสำคัญและการพึ่งพาอาศัยระหว่างชาวเลและทรัพยากรชายฝั่ง

หนังสือเล่มนี้จะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นหากเพิ่มเนื้อหาที่อธิบายว่าชื่อสัตว์ทะเลต่างๆ คำเรียกหาต อ่าว โขดหิน ฯลฯ รวมทั้งความรู้ที่แฝงในชื่อหรือคำเหล่านี้เป็นตัวแทนของความรู้ของชาวเล(อุรักลาโวจ)ในชุมชนอื่นๆ ด้วยหรือไม่อย่างไร โลกทัศน์ของ "นิเวศวัฒนธรรม" ของชุมชนชาวเลในแต่ละพื้นที่หรือแต่ละเกาะมีเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

สิ่งที่อาจจะปรับปรุงได้ในการตีพิมพ์ครั้งต่อไปคือการจัดหัวเรื่อง การจัดเลขหน้า ซึ่งยังไม่ค่อยชัดเจนและสม่ำเสมอ ส่วนภาคผนวกก็ไม่ปรากฏในสารบัญทั้งที่เป็นส่วนสำคัญสำหรับการอ้างอิงชื่อปลา พื้นหลังของหน้ากระดาษ

ที่เป็นสีดำประกอบกับตัวอักษรสีขาว ทำให้อ่านค่อนข้างยาก นอกจากนั้น หากมีการเชื่อมร้อยเนื้อหาระหว่างหัวเรื่องที่สำคัญๆ และน่าสนใจ เช่น เรื่อง "ปรากฏการณ์ น้ำเย็น" "ชั้นน้ำบอกดัวปลา" และ "ปลาบอเหตุ 'น้ำเย็นแล้ว'" จะทำให้เห็นภาพของนิเวศวัฒนธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป หนังสืออภิตลาโจวเป็นหนังสือที่น่าอ่านเพื่อทำความเข้าใจเรื่องนิเวศวัฒนธรรมของชาวเล และนัยยะการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล หากมีการส่งเสริมความรู้เช่นนี้ทั้งในกลุ่มชาวเล สาธารณชน หน่วยงานจัดการด้านสิ่งแวดล้อม องค์กรท้องถิ่น รวมทั้งนักท่องเที่ยว นักดำน้ำ ก็น่าจะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีขึ้นระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ด้วยกันเอง

บทสัมภาษณ์:

ดร.สุพิณ วงศ์บุษราคม

นักภูมิศาสตร์ที่ทำวิจัยเชิงลึก

ในกลุ่มชาวอุรักลาโว้ยที่เกาะหลีเป๊ะ

จังหวัดสตูล

ดร.สุพิณ วงศ์บุษราคม เป็นนักภูมิศาสตร์มนุษย์ (human geographer) ผู้ที่สนใจเรื่องการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลและใช้กรณีศึกษาของชาวอุรักลาโว้ยเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องชุมชน ระบบนิเวศ ความรู้ท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ทรัพยากร และการอนุรักษ์ หัวข้อของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยฮาวาย สหรัฐอเมริกาคือ "The Urak Lawoi and the complexity of sustainable resource use: the political ecology of change in the Adang Archipelago, Andaman Sea, Thailand" (2002) ในระหว่างที่ศึกษาวิจัย ดร.สุพิณใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้านอุรักลาโว้ยที่เกาะหลีเป๊ะเป็นเวลา 9 เดือน (ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2541) ปัจจุบัน ดร.สุพิณเป็นนักสังคมศาสตร์อาวุโสประจำองค์กร The Nature Conservancy

คำถาม: ทำไมจึงสนใจชุมชนอุรักลาโว้ย?

ดร.สุพิณ: ตอนที่หาพื้นที่ทำวิจัย ก็มุ่งไปที่ชุมชนบนเกาะหรือชายฝั่งทะเล และได้สำรวจชุมชนที่น่าสนใจทั้งบริเวณอ่าวไทยและอันดามัน หลังจากทีสำรวจที่เกาะตะรุเตา อาดัง ราวี และหลีเป๊ะ (แผนที่ 1) พบว่ามีหลายมิติที่ซับซ้อน ทั้งเรื่องการประมง การเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ การมีชุมชนพื้นเมือง นอกจากนี้ หลาย

แห่งที่ไปสำรวจมีพัฒนาการทองเที่ยวเยอะมาก แต่ที่อาดัง ราวี นั้นธรรมชาติยังค่อนข้างสมบูรณ์ จึงเชื่อว่าการจัดการที่ดีจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ตอนที่ลงไปสำรวจที่เกาะหลีเป๊ะนั้น มีบังกะโลอยู่ไม่กี่แห่งและไม่ใหญ่โตมากนัก ด้านหลังเกาะ บริเวณหาดพัทยาก็มียังไม่ได้พัฒนา ทั้งเกาะยังไม่มีถนน ไม่มีรถจักรยานยนต์ รถจักรยานยนต์คันแรกมาในปี พ.ศ. 2541 เป็นของเจ้าหน้าที่หน่วยประมง เครื่องปั่นไฟมีแบ่งกันใช้หลายๆ ครอบครัว แต่ก็ไม่ได้ปั่นมากนัก เพราะไม่ค่อยมีน้ำมัน และก็ไม่ได้มีไฟฟ้าใช้กันทุกบ้าน บ้านส่วนใหญ่ไม่มีห้องน้ำ บางครอบครัวมีทีวี ตอนที่ไปเก็บข้อมูลยังเห็นชาวบ้านมานอนริมชายหาดคืนเดือนหงายเล่นรำมะนา เอาร่มมากางกันน้ำค้าง

การเดินทางด้วยเรือก็ค่อนข้างลำบาก มีเรือออกสัปดาห์ละ 3 วัน และหมดหน้าท่องเที่ยวก็ไม่มีเรือ ต้องติดเรือชาวบ้านไปมา ยังไม่มีสปีดโบทเหมือนในปัจจุบัน ถ้าเป็นการเดินทางหน้าฝน บางทีออกเดินทางแต่เช้าก็ถึงเกาะหลีเป๊ะเย็นมาก เดินทางไปได้ช้าประมาณ 10 กิโลเมตรต่อชั่วโมง

คำถาม: ทำไมเลือกใช้วิธีวิจัยที่ต้องอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลาานาน ทั้งๆ ที่สาขาที่ศึกษาคือภูมิศาสตร์ ไม่ใช่มานุษยวิทยา

ดร.สุพิน: เพราะเป็นวิธีที่จะทำให้เข้าใจความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งได้อย่างแท้จริง ช่วงเวลาเกือบหนึ่งปีทำให้เห็นชัดถึงการทำมาหากินที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล ระหว่างนั้น ออกมานอกพื้นที่ 2-3 สัปดาห์เท่านั้นที่เหลืออยู่บนเกาะตลอด โดยส่วนตัวไม่เห็นด้วยกับการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) ในการศึกษาชุมชนเช่นชาวอุรักลาไวย์ ช่วง 2 เดือนแรกมีความรู้สึกที่ไม่สามารถจะคุยกับผู้คนได้อย่างสนิทสนม เพราะยัง

ไม่เกิดความคุ้นเคยและไว้นื้อเชื่อใจกันพอ เมื่อคุยกับชาวบ้านแล้วกลับมาจดบันทึกสนามในตอนเย็น รู้สึกว่าที่ถามไปแล้วยังไม่ได้คำตอบที่แท้จริง หลายเรื่องเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเช่นเรื่องการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อุทยานฯ คนแปลกหน้าอย่างเราเข้าไปไม่ถึงข้อมูลพวกนี้เมื่อเข้าไปแล้วซักถามเก็บข้อมูลเลยทันที

ข้อมูลที่ได้ในช่วงแรกกับช่วงหลังมีความแตกต่างกัน เพราะช่วงหลังๆ การเก็บข้อมูลไม่ใช่แค่ถามตอบ แต่คุยกันตามธรรมดา เมื่อชาวบ้านสบายใจแล้วจะเล่าให้ฟังเองโดยที่ไม่ได้ถาม เราก็จะได้ยินได้ฟังสิ่งที่ชาวบ้านอยากจะเล่า ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่นั้นตัวเองก็ถูกผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นทำร้าย เจอประสบการณ์ที่ไม่ดี ซึ่งเป็นจุดหักเหสำคัญ ชาวบ้านรู้สึกเห็นใจว่าเราก็เหมือนกับเขา เห็นได้ชัดว่าชาวบ้านเปิดใจและคุยให้ข้อมูลมากขึ้น

ช่วงแรกได้ข้อมูลมาว่าเกาะหลีเป๊ะไม่มีปัญหา ชุมชนอยู่กับอุทยานฯ ได้ดี มีความสุขกับเต้าแก แต่เมื่อได้ข้อมูลลึกซึ้งขึ้นก็ทำให้โจทย์วิจัยเปลี่ยนไปด้วย เดิมโจทย์คือการเก็บข้อมูลพื้นฐานเพื่อที่จะเสนอแนะแนวทางการจัดการทรัพยากร แต่พอเข้าใจชาวบ้านมากขึ้น ก็รู้ว่าวิธีการจัดการที่ตั้งใจจะเสนอนั้นไม่เหมาะเพราะชาวบ้านขาดความมั่นคงในชีวิต มีทั้งปัญหาเรื่องที่ดิน มีปัญหากับอุทยานฯ จนไม่สามารถจะดำรงชีวิตอย่างที่เคยได้

คำถาม: ข้อค้นพบหลักจากงานวิจัยคืออะไร?

ดร.สุพิณ: ข้อค้นพบหลักคือเรื่องวิถีวิทยา การเลือกวิถีวิจัยเชิงคุณภาพแบบฝังตัวอยู่ในพื้นที่ แม้ว่าจะใช้เวลาและเก็บข้อมูลยาก แต่ก็ทำให้เข้าใจสถานการณ์ได้ดีขึ้นมาก อีกประการหนึ่ง การลงพื้นที่โดยมีสมมุติฐานอยู่แล้ว

ทำให้มุ่งมองหาคำตอบ ทำให้ไม่ได้มองว่ามีสิ่งสำคัญอื่นๆ นอกเหนือไปจากนี้ เดิมมองว่าชนพื้นเมืองมีจริยธรรมคุณธรรมเรื่องการอนุรักษ์ (conservation ethics) แต่เมื่อเก็บข้อมูลก็พบว่าจริงๆ แล้วไม่มีอย่างชัดเจน แต่มีวิถีชีวิตหรือปฏิบัติการในเชิงอนุรักษ์ (conservation practices) ที่นำไปสู่จริยธรรมอันเดียวกันนี้ ไม่ว่าจะเป็นการไม่สะสมอาหาร การโยกย้ายพื้นที่ทำกิน ทุกอย่างส่งเสริมให้ธรรมชาติได้ฟื้นฟู แต่ชาวอุรักลาไวย์ไม่ได้ทำเพื่อการอนุรักษ์โดยตรง

ในฐานะนักวิจัย เรียกได้ว่าตัวเอง "ตาบอด" กับสิ่งที่ตั้งใจจะหา ท้ายสุดได้ข้อค้นพบว่าการจัดตั้งอุทยานฯ ไม่ได้คำนึงถึงมิติของมนุษย์ เหมือนกับสร้างอุทยานฯ บนกระดาด และสร้างพื้นที่อนุรักษ์โดยไม่ได้ศึกษาว่าคนอยู่กันมาอย่างไร ใช้ธรรมชาติแบบใด สิ่งนี้จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งเป็นผลเสียแก่ทั้งสองฝ่าย ชาวเลต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต ต้องพากันโยกย้ายมารวมกันที่หลิเปะ ในขณะที่ก่อนหน้านั้นยังมีการเดินทางไปบาคัด¹ (ภาพที่ 1-2) ตามที่ต่างๆ ทัวหุ้มเกาะในช่วงฤดูแล้ง รวมทั้งมีชุมชนขนาดเล็กที่เกาะหลิเปะ อาดัง และราวี จึงกลับกลายเป็นว่าอุทยานฯ เข้ามาส่งเสริมสิ่งที่มีผลกระทบกับทั้งวิถีวัฒนธรรม และรูปแบบการใช้ทรัพยากร หลิเปะเป็นพื้นที่แคบมีทรัพยากรจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำจืดมีจำกัด ชาวบ้านต้องไปหาน้ำดื่มจากเกาะอื่นและใช้น้ำบอบนเกาะหลิเปะในการซักล้าง เมื่อคนพึ่งพาธรรมชาติไม่ได้ก็หาทางอื่น หันไปหาวิถีแห่งเศรษฐกิจเงินตรา (cash economy) ที่มาพร้อมกับความทันสมัย (modernization) จนกระทั่งสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมไป อุทยานฯ เองก็ไม่ได้

¹ บาคัด คือการเดินทางไปจับสัตว์ทะเลและเก็บหาทรัพยากรชายฝั่ง โดยไปสร้างที่พักชั่วคราวตามริมหาดบริเวณนั้น

สิ่งที่ต้องการ และยิ่งเกิดความขัดแย้งกันขึ้น คนในพื้นที่ก็เลยไม่ได้มีส่วนช่วยเหลือเรื่องการอนุรักษ์

1

2

ภาพที่ 1: เกาะหลีเป๊ะ ภาพโดย Brendan Carroll

ภาพที่ 2: บากัด-แหล่งพักแรมชั่วคราวที่ป่าดัย ปาญัก ภาพโดย สุพิณ วงศ์บุษราคัม

คำถาม: ปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์มีอะไรบ้าง? ทิศทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรควรเป็นอย่างไร?

ดร.สุพิน: ความเข้าใจผิดเป็นอุปสรรคสำคัญ อุทยานฯ เข้าใจผิดหลายอย่าง คิดว่าชาวบ้านบุกรุก ทุ่งๆ ที่ชาวบ้านอยู่อาศัยและทำมาหากินบริเวณนี้มานาน และใช้พื้นที่ที่แตกต่างกันในบริเวณนี้ตามฤดูกาล (seasonal) ในสมัยนั้นยังไม่มีแผนแม่บทในการจัดการ การขาดแผนเช่นนี้ทำให้ทุกอย่างล้นขึ้นอยู่กับหัวหน้าอุทยานฯ ซึ่งแล้วแต่ว่าจะเข้าใจบริบทของพื้นที่หรือไม่ การจัดการเปลี่ยนแปลงไปมา ไม่มีทิศทางที่ชัดเจน ช่วงที่ไปทำวิจัยนั้นหัวหน้าอุทยานฯ เปลี่ยนบ่อยมาก และบางคนเท่านั้นที่สนใจในมิติของมนุษย์และใส่ใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องพื้นที่และชุมชน และปัจจุบันแม้ว่าบางอุทยานฯ จะมีแผนแม่บทแล้ว แต่แผนมักจะไม่ได้นำถึงมิติของคุณภาพชีวิตมนุษย์ และการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากการวางแผนจะขาดความเข้าใจในบริบทของพื้นที่แล้ว ยังขาดกำลัง ขาดทรัพยากรในการทำงาน ปัญหาที่อยู่ทั่วไปไม่เฉพาะที่เกาะหลีเป๊ะ แต่ข้อสำคัญคือหลีเป๊ะมีส่วนที่เป็นพื้นที่คุ้มครองคือมีที่ดินของอุทยานฯ และที่ดินของเอกชนจึงต้องมีการจัดการที่เข้าใจในพื้นที่มากกว่านี้ ที่ผ่านมากลายเป็นว่าพวกที่ได้รับผลกระทบคือชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ที่ถูกเล่นงานได้ง่ายที่สุด

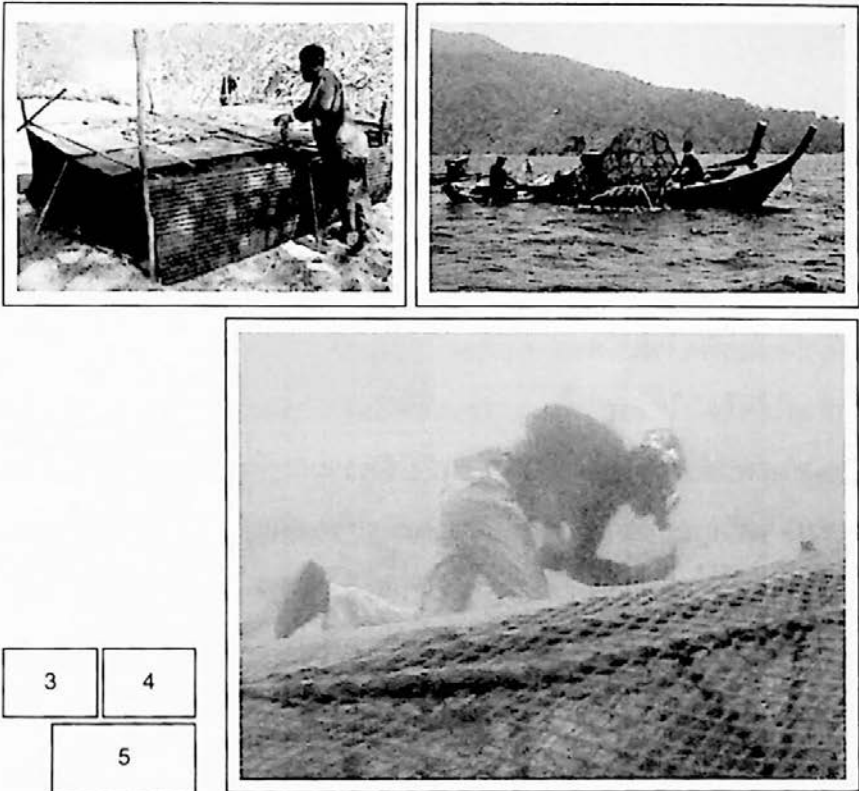
บริเวณอุทยานฯ กึกก้างขวางมากเมื่อเทียบกับศักยภาพและสิ่งที่มีที่อุทยานฯ มีอยู่ในการจัดการ หัวหน้าอุทยานฯ มักจะไม่ได้ยึดติดพื้นที่เจ้าหน้าที่ตัวเล็กตัวน้อยต้องพึ่งพาชาวประมง น้ำแข็ง อาหารแห้ง และการสื่อสาร นอกจากนั้น เจ้าหน้าที่ก็ไม่ไช้คนในพื้นที่ จากที่ไปเก็บข้อมูลเห็น

เรือประมงขนาดใหญ่ออกหาปลาในพื้นที่อุทยานฯ ใกล้เคียง ชายฝั่งของเกาะ เห็นเรือปั่นไฟ เรือที่ใช้ควันดำดีกว่าที่กำหนด เห็นเรือที่มีหญิงบริการ เห็นการลักลอบขนของหนีภาษีโดย การค่าน้ำมันเถื่อน การค้ายาเสพติด เพราะพื้นที่นั้นเป็นบริเวณชายแดน เรื่องพวกนี้แทบจะเขียนไว้ในวิทยานิพนธ์ไม่ได้ เหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ทั้งนั้น และก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายในการจัดการปัญหา

คำถาม: จากที่ลงไปเยี่ยมพื้นที่ครั้งล่าสุด (เมื่อ 5 ปีที่แล้ว) สถานการณ์มีการเปลี่ยนแปลงบ้างหรือไม่ อย่างไร?

ดร.สุพิน: เปลี่ยนไปมาก ตอนที่ทำวิจัย ชาวบ้านไม่มีสิทธิในที่ดิน แต่ตอนทีไปล่าสุดชาวบ้านได้เป็นเจ้าของที่ดินบ้าง ชาวบ้านมีโอกาที่จะร่วมกับการทำธุรกิจ และอยากทำรีสอร์ท บริเวณนั้นกำลังเติบโตอย่างมาก ช่วงที่ไปทำวิจัยนั้น ชาวบ้านกำลังเลิกวิถีเร่ร่อน เด็กและผู้หญิงไม่ไปปากัดอีกแล้ว ยิ่งเมื่อกลับไปครั้งล่าสุดก็เห็นการตั้งหลักแหล่งอย่างถาวร ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไป เด็กและวัยรุ่นไม่ค่อยมีโอกาสเดินทางและใช้ชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติเหมือนเมื่อก่อน เพราะต้องเข้าสู่ระบบการศึกษามากขึ้นในขณะที่หลักสูตรในโรงเรียน (ขณะนั้น) ยังไม่ได้ให้คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ที่รู้เรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติมีน้อยลง แม้แต่ผู้ชายก็ไม่ได้ดำน้าเหมือนเดิม คนรุ่นหลังๆ ก็ปรับเปลี่ยนชีวิตหันมาหาอาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนั้นความรู้เหล่านี้อาจจะหายไปในช่วงอายุคน เพราะทักษะอย่างอื่นกลับสำคัญว่าทักษะทางทะเล ชาวอุรุกรลาไว้ยสัมพันธ์กับธรรมชาติน้อยลง และมีทางเลือกอื่นๆ มากขึ้น ท้ายสุดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการอยู่ป่าและอยู่ทะเลก็จะหายไปโดยอัตโนมัติ เพราะไม่มี

การถ่ายทอดเหมือนเมื่อก่อน การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์นั้นสำคัญมากสำหรับ
ภูมิปัญญาดั้งเดิม การขาดโอกาสในการเรียนรู้และลงมือจริงจะทำให้ภูมิปัญญา
เหล่านี้สูญหายไปอย่างแน่นอน (ภาพที่ 3-5)

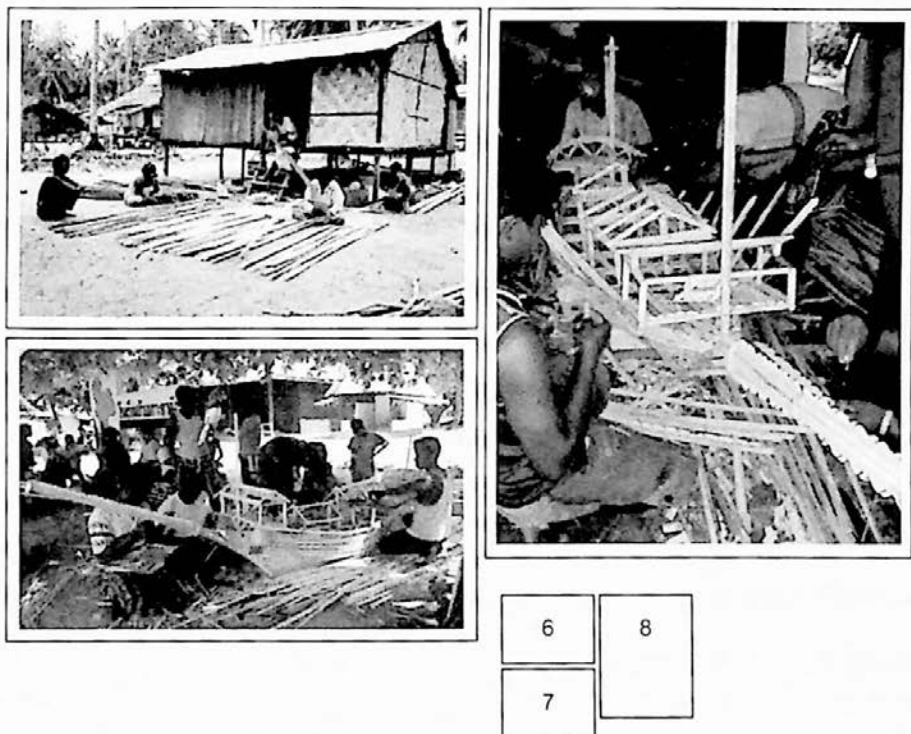
ภาพที่ 3: ชายอุรึกลาไวยกำลังตากปลิงทะเล ภาพโดย สุพิน วงศ์บุษราคัม

ภาพที่ 4: การเตรียมวางลอบดักปลา ภาพโดย สุพิน วงศ์บุษราคัม

ภาพที่ 5: ความชำนาญในการวางลอบดักปลาได้น้ำ ภาพโดย ZDF (Zweites
Deutsches Fernsehen)

คำถาม: ปัจจุบันชาวอุรูกลาไวย์หลายชุมชนมีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน เผชิญกับสภาพทรัพยากรที่เสื่อมโทรมลง เผชิญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่เห็นความสำคัญของชนพื้นเมือง คิดว่าอนาคตของชุมชนจะเป็นอย่างไร และเราควรมีนโยบายต่อชุมชนพื้นเมืองอย่างไร?

ดร.สุพิน: ชาวเลเป็นกลุ่มที่ปรับเปลี่ยนตัวเองได้ตามโอกาส (opportunists) ดังนั้น ก่อนจะร่างนโยบาย น่าจะเริ่มที่การเคารพใส่ใจในวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ก่อน จะต้องสนใจที่จะเข้าใจและรู้จักวัฒนธรรม สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม ให้โอกาสในการปรึกษาหารือว่านโยบายจะสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมอย่างไร การพัฒนาแผนการบริหารจัดการและนโยบายต่างๆ จะต้องนำข้อมูลและความเห็นของชาวบ้านมาพิจารณาด้วย จะต้องมีกลยุทธ์และกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมได้จริง ให้โอกาสในการร่วมตัดสินใจ และต้องมีนโยบายที่ทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ รวมทั้งให้ความสำคัญกับค่านิยมทางสังคม-วัฒนธรรม-จิตวิญญาณ ถ้าจะอนุรักษ์ทรัพยากร จะต้องเรียนรู้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน รวมทั้งพัฒนาการทางวัฒนธรรมว่ามีความสัมพันธ์กับทรัพยากรอย่างไร สิ่งที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรมชาวเลคือสายใยความสัมพันธ์ที่มีต่อทะเลและทรัพยากรชายฝั่งทะเล เราต้องสนใจเรื่องนี้ก่อน จึงจะวางแผนอนุรักษ์ได้ถูกต้อง นอกจากนั้น ยังต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ใหม่ๆ รวมทั้งความรู้เท่าทันในสิ่งใหม่ๆ มาช่วยในเรื่องการศึกษา การสร้างค่านิยมใหม่ และการสร้างความตระหนัก (ภาพที่ 6-8)

ภาพที่ 6: ชาวอูรักลาไวย์เตรียมไม้ไผ่สำหรับทำฝาบ้าน ภาพโดย Geertjan Preyde

ภาพที่ 7-8: ชาวอูรักลาไวย์ช่วยกันทำเรือจำลองสำหรับพิธีลอยเรือ ภาพโดย สุพิณ วงศ์บุษราคัม

คำถาม: สิ่งที่ได้เรียนรู้ ประสบการณ์ หรือบทเรียนจากงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนอูรักลาไวย์เป็นประโยชน์ในการทำงานปัจจุบันอย่างไร?

ดร.สุพิณ: ปัจจุบันทำงานที่องค์กร The Nature Conservancy และถือได้ว่าเป็นนักสังคมศาสตร์อาวุโสคนแรกในส่วนของงานของ Central Science เพราะงานวิจัย

วิทยาศาสตร์ใช้วิธีเชิงปริมาณทั้งนั้น เน้นเรื่องการตรวจวัดผลกระทบต่างๆ แต่ประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้พยายามที่จะนำความเข้าใจเรื่องเชิงคุณภาพเข้ามา เพราะงานวิจัยเชิงปริมาณตอบคำถามหลายอย่างในมิติที่เกี่ยวกับมนุษย์ และสังคมไม่ได้แท้จริง ไม่เห็นภาพที่ชัดเจนลึกซึ้ง

องค์กรนี้เน้นด้านวิทยาศาสตร์ (natural science-based) ซึ่งทำงานวิจัยได้ดีมากในเรื่องสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ แต่เมื่อองค์กรหันมาสนใจเรื่องคน ก็เลยมีความท้าทายมากขึ้น และเป็นโอกาสที่จะใช้ประสบการณ์ที่เคยมีมาทำงานท่ามกลางนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural scientists) และนักนิเวศวิทยา (ecologists) ปัจจุบันแทบจะเลี้ยงไม่ได้ที่พูดถึงอนุรักษ์โดยไม่พูดถึงเรื่องคน เพราะประชากรโลกเพิ่มมากขึ้นเป็น 7,000 ล้านคนแล้ว อีก 20 ปีอาจจะถึง 9,000 พันล้านคน แม้บริเวณที่ไม่มีคนอยู่ก็ได้รับผลกระทบจากสังคมและคน องค์กรอื่นๆ ที่ทำงานเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็หันมาสนใจเรื่องคนเช่นกันหลายโครงการล้มเหลวไปเพราะไม่ได้เอามิติเรื่องคนมาคิดตั้งแต่ต้น การอนุรักษ์ธรรมชาติจะสำเร็จได้ก็ต้องมาจากคนในพื้นที่ องค์กรข้างนอกช่วยได้เพียงช่วงเวลาเดียว ถ้าคนไม่เห็นประโยชน์อันนี้โครงการก็จะมีความเสี่ยงสูง งานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานที่ต้องใช้เวลา ต้องใช้ประสบการณ์ในการวิเคราะห์ เพราะไม่มีโปรแกรมพิเศษหรือสำเร็จรูปที่ทำได้อย่างสมบูรณ์ จึงนับว่าเป็นความท้าทาย

ติดต่อหรือส่งบทความลงตีพิมพ์ได้ที่

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ชั้น 5

ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

Chulalongkorn University Social Research Institute

Phayathai Road, Bangkok 10330 Thailand

Tel. 0-2218-7394, 0-2218-7401

Fax 0-2215-5523, 0-2255-2353

E-mail: cusri@chula.ac.th, sripub06@yahoo.com

<http://www.cusri.chula.ac.th>